

STATISTIK OG NATIONALØKONOMI.

Af Einar Cohn.

I den Samling „Smaaskrifter tilegnede A. F. Krieger“, som en Række nordiske Videnskabsmænd offentliggjorde i 1887, findes en Afhandling af Harald Westergaard om „Matematiken i Nationaløkonomiens Tjeneste“. Selv om denne Afhandling i sin Hovedtendens vender sig imod F. Bings og Jul. Petersens her i Tidsskriftets 1. Bind fremsatte Paastand om, at „Økonomien er en Lære om Størrelser og derfor naturligt hjemfalden til Matematiken“, paapeger den paa forskellige Punkter den Nytte, Økonomien har haft og vil kunne faa af Hjælp fra Matematiken (f. Eks. ved Beregningen af det Forholdstal, hvorefter saa meget af vore Dages Økonomi drejer sig: Pristallet), og Afhandlingen føles jo ogsaa som en Forløber til „Indledningen til Studiet af Nationaløkonomien“. Men ligesaa lidt som det vides, at Matematikerne har bidraget væsentligt til Fremme af Studierne i den Videnskab, som de allerede for 50 Aar siden ansaa for at være hjemfalden til dem, ligesaa lidt har formentlig Økonomerne selv tilvejebragt afgørende Fremskridt ved en mere beskeden Bistand fra Matematikens Side. Et præcisere Greb om Problemerne, en skarpere Udtryksform er vel det væsentligste, de matematisk skolede Økonomer har naaet, og selv om Værdien af dette ikke maa underkendes, har Matematiken for saavidt ikke „bragt os noget Spadestik dybere“ i Økonomiens Jord, i hvert Fald næppe paa det økonomisk-teoretiske Omraade; derimod har Matematiken gennem den Udvikling, den har tilført den økonomiske Statistik i den sidste Menneskealder, haft den største indirekte Betydning for Økonomiens Politik; ved „Økonomiens Teori“ forstaar jeg den Videnskab, der beskæftiger sig med at udrede Lovene for vore økonomiske Handlinger, de Handlinger, hvorigennem vi dækker vore Behov af begrænset tilstedeværende Goder, medens „Økonomiens Politik“ omhandler Midlerne til at naa et nærmere bestemt Maal af økonomisk eller social Natur, saavel

som de Virkninger, der maa antages at fremkomme, naar der foretages økonomiske eller sociale Indgreb i Samfundslivet (jfr. ogsaa Axel Nielsens Skrift: Forholdet mellem Nationaløkonomiens Teori og Politik).

At Matematikens Betydning for Økonomien er af overvejende indirekte Art, ligger i, at Økonomien er afskaaret fra at experimentere. Økonomiens Teori kan beskrive en økonomisk Begivenhed eller et økonomisk Forløb og Statistiken kan undertiden belyse Forholdene talmæssigt, men Økonomien kan aldrig faa Begivenhederne til at gentage sig. Den Hjælp, andre Videnskaber har til at naa til Klarhed ved atter og atter at iagttage den samme Begivenhed og isolere snart en, snart en anden Aarsag, har Økonomien ikke. Hvad der vilde være sket, om den tyske Skadeserstatning var blevet fastsat straks i Versailles-Traktaten og til et fornuftigt Beløb, kan vi højst gisne om. Vi kan beskrive og paa forskellige Omraader maale den Elendighed, der er brudt ind over Mellemeuropas Økonomi som Følge af Krigens Ødelæggelser paa Kapital og Mennesker, som Følge af økonomiske Enheders Sønderbrydning gennem de ny Landegrænser, som Følge af Usikkerheden med Hensyn til Erstatningsbetalingerne o. s. v., men vi kan ikke afgøre, hvormeget af Skaden der skyldes hver enkelt af disse samvirkende Omstændigheder, fordi vi aldrig kan faa den samme Tilstand igen med f. Eks. den Forskel, at Skadeserstatningen var fastsat. Økonomiens Teori arbejder ud fra visse Forudsætninger, prøver rent logisk hvor langt de holder Stik, tænker sig dem virkende enkeltvis eller flere sammen, og store Omraader af den økonomiske Sammenhæng er blevet kortlagt paa denne Maade. For Statistiken, der skal tjene Økonomiens Politik, er der derimod ikke anden Fremgangsmaade mulig end at søge tilvejebragt Materiale, og dernæst bearbejde og sigte det, sammenstille Tallene snart paa een, snart paa en anden Maade, til der kommer en vis Regelmæssighed frem i deres Bevægelse eller et fornuftigt Udtryk for en Sammenhæng. For at dette skal naaes, maa Statistikens Metoder være sikre, og den, der anvender dem, i Besiddelse af baade Erfaring og common sense. Men det ligger i Sagens Natur, at der ikke ved saadanne Undersøgelser kan blive Tale om Anvendelse af finere matematiske Metoder, der i den økonomisk-administrative Statistik i det hele kun kan finde Anvendelse i Befolkningsstatistiken. Men indirekte staar den økonomiske Statistik i stor Taknemlighedsgæld til Matematiken, derigennem at de banebrydende statistiske Teoretikere, og her da i første Række

Westergaard, ikke vilde have naaet en saadan Sikkerhed i Udbygningen og Anvendelsen af de statistiske Metoder, om de ikke havde haft Matematiken at støtte sig til. Det er i denne Sammenhæng, jeg ser Matematikens store Betydning for Statistiken og derigennem for Klaringen af mange af de Forhold, som beskæftiger Lovgivningsmagt og Erhvervsliv hver for sig og i deres mange indbyrdes Forbindelser og Modsætninger.

Her er det, forekommer det mig, at Nationaløkonomien bistaaet af Statistiken har sin videnskabelige og praktiske Opgave. Thi det er vel saadan, at naar et Spørgsmaal vækker Splid mellem Mennesker, er det fordi det er skabt af en Række Faktorer, og nogle Mennesker lægger mere Vægt paa een af Faktorerne, og andre Mennesker lægger mere Vægt paa en anden Faktor. Paa samme Maade med de Virkninger, Løsningen af et saadant Spørgsmaal vil medføre. Dette Forhold synes mig at være særligt karakteristisk for den moderne demokratiske Politik. De forskellige Partier arbejder — efter at Kampen om selve Regeringsformen er ophørt — paa Løsningen af økonomiske og sociale Opgaver ved Statsmagtens Hjælp. Og medens de alle stræber efter, at deres Arbejde skal blive heldbringende for de størst mulige Dele af Samfundet, ja vel for Samfundet som Helhed, saa bunder netop de politiske Modsætninger i Uenighed om, hvor megen Vægt, der kan tillægges de forskellige økonomiske Aarsager saavel som de Virkninger, der fremkommer som Følge af et Indgreb.

Nu mener jeg ikke, at Økonomien skulde være i Stand til at sætte sig i Dommersædet og afgøre, hvad der i de enkelte Tilfælde er det rigtige. Den store Selvsikkerhed, som undertiden præger Nationaløkonomer, stammer vistnok netop fra en saadan Opfattelse af Økonomiens Opgave. Men Økonomien kan yderst sjældent naa til alment tvingende Resultater. Det er netop een af de væsentligste Grunde til, at Økonomien ikke kan „hjemfalde til Matematiken“; thi „Matematiken har valgt sine Forudsætninger paa en saadan Maade, at den giver det bedst mulige Billede af Verden. Matematiken er derfor en realistisk Videnskab; Matematikeren ved hele Tiden, hvad det er, han taler om“ (N. E. Nørlund i en Afhandling om Niels Bohr i „Videnskabelige Causerier“, S. 87). Den videnskabelige Økonomis Stilling er en langt beskednere; den kan kun i ringe Grad selv vælge sine Forudsætninger, og den ved desværre ikke altid, hvad den taler om; men hvad Økonomiens Teori kan hjælpe til, og hvad den metodiske Statistik kan hjælpe til, det er at klarlægge visse Omraader, at frem-

stille visse Aarsagsforbindelser og visse Følger paa en saadan Maade, at Borgerne i Samfundet kan veje Fordele og Mangler ved en Sag op, og at de, der eventuelt skal løse den ved Anvendelse af Statens Magt, er nogenlunde klare over Rækkevidden af deres Handlinger. At de under Afgørelsen af, hvad Løsning de vælger, kan være paavirkede af de Klasseinteresser, de repræsenterer, er en given Ting og Affektation at opholde sig ved. Da det i saa godt som alle Tilfælde vil dreje sig om at tage fra nogle og give til andre, vil den Vægt, der lægges paa den Fordel, der skabes og det Tab, der forvoldes, uløseligt være knyttet til de forskellige politiske Partiers og deres Vælgeres økonomiske og sociale Syn og Interesser, og Sagen vil, naar Enighed ikke kan naaes, blive afgjort af de Samfundsklasser, der har Magten. Derfor er Kampen om Magten al Politikens Kerne og skal være det. Men netop her vil Økonomien kunne fremme de bredest mulige Afgørelser ved uden Anmaselse at rede Traadene ud og søge at beskrive, hvad den ser.

Jeg vælger som Eksempel til Belysning af nogle af de foregaaende Betragtninger: Valutaspørgsmaalet. Allerede for 60 Aar siden udkom Goschen's maaske endnu ikke overfløjede „Theory of foreign exchanges“. Dens Analyse er hævet over enhver Ros; der er i Virkeligheden saare lidt at føje til. Da Østerrig og Rusland og oversøiske Lande havde Papircirkulation, da en Række Lande havde Sølvfod mod Englands Guldfoed o. s. v., er ingen af de Sider, vi i Dag diskuterer af Valutaspørgsmaalet, Goschen fremmed. Han skriver sin Bog for at oplyse i første Række Handelsverdenen, men „søger dog at være tilstrækkelig skarp i sin Bevisførelse for ikke at støde Videnskabsmanden for Hovedet, og paa samme Gang tilstrækkelig udførlig i sine Eksempler og Forklaringer, for at gøre sig forstaaet af den almindelige Læser, der ikke er fortrolig med Emnet“. Men det er som om at denne gode og let tilgængelige Viden blev glemt. Da i 1870'erne Guldfoden indførtes i en Række Lande, og da der efterhaanden kom Orden i Papirlandenes Møntcirkulation, var i Virkeligheden en Verdensmøntunion meget nær ved sin Fuldendelse, hjulpet dertil af det moderne Bankvæsens sammenknyttende Traade. I den Grad var det hele internationale Pengesystem blevet selvvirkende, at man egentlig ikke mere beskæftigede sig med det, men gik ud fra, at det „passede sig selv“. Det er ogsaa derfor, at der under Prisstigningen i Krigens første Aar var ikke blot praktiske Bankmænd, men ogsaa Økonomer, der ikke kunde forsones sig med, at den Opgang, der var i Priserne, skulde

stamme fra Pengene, men mente, at den alt overvejende skyldtes Varerne. Til Klaring af denne Meningsforskel yder Prisstatistiken en god Hjælp. Det viser sig nemlig (jfr. f. Eks. Redegørelsen for The Statist's Pristal i Journal of the Royal Statistical Society 1915, S. 281), at for Mineraler og Textilvarer og endogsaa for animalske Fødevarer var der endnu i 4de Kvartal af 1914 en Fortsættelse af den Prisnedgang, der viste sig fra Begyndelsen af 1912. Der maatte heri synes at ligge et Slags Bevis for, at Prisstigningen skyldtes et formindsket Udbud af nogle Varer, saaledes at der fremkom samme Prisforskydninger, som der vilde være kommet ved uforandret Pengecirkulation, hvor netop en højere Pris paa nogle Varer kun kan fremkomme samtidig med en mindre Efterspørgsel og følgelig lavere Pris paa andre. Men fra Begyndelsen af 1915 bliver Prisstigningen almindelig, og det er aabenbart en Umulighed, hvis der ikke samtidig finder en Udvidelse af Pengecirkulationen Sted; og Uenigheden om Pengenes Betydning for Prisstigningen ebber jo ogsaa efterhaanden ud. Ingen vil mere bestride, at Prisstigningen i de Lande, hvis Valuta er ødelagt, skyldes Tilvæksten i Seddelmængden.

Denne Udvidelse af Pengecirkulationen kan fremkomme paa forskellig Maade (ved Statslaan, ved Udvidelse af Kreditten, ved forøget Export o. l.). Hvad jeg her vil fæstne mig ved, er en Antydning af, hvorledes Pengemængden her i Landet kom i Vækst. De, der ønsker en indgaaende talmæssig Belysning af Spørgsmaalet, vil finde en saadan i Statistiske Efterretninger 1921, S. 47. Det vil af den der meddelte Statistik fremgaa, at vi fra Begyndelsen af 1913 til Udgangen af 1918 paa Grund af den lille Merindførsel og den store Fragtfortjeneste m. v. havde en Netto-Landsindtægt paa henved 1200 Mill. Kr. En stor Del af disse Penge er blevne i Udlandet som Betaling for Varer, der senere blev leverede o. l., men en Del er ogsaa trukne hjem, og har forøget Seddelmængden. Naar man Aar for Aar gennem Krigsperioden følger Nationalbankens Regnskaber, vil man finde, at i første Række Guldbeholdningen, men dernæst Konti for fremmede Obligationer, for Tilgodehavende hos udenlandske Korrespondenter m. v. er i Vækst, og det er klart, at dette skyldes dansk Erhvervsvirksomheds Overskud ved Omsætningen udadtil. Den danske Exportør forærer ikke Nationalbanken det Guld eller de Obligationer m. v., han faar i Betaling for sine Heste, sine Industrivarer, sine Kartofler o. s. v., men han vil have danske Sedler til Gengæld, for hvad han har udført. Derved forøges Landets Seddel-

mængde og Befolkningens Købekraft, og Priserne stiger. Dette Forhold forekommer mig vel værd at understrege. Dels fordi det rører ved den ene Form for Erstatningsbetalingerne. Kunde man nemlig tænke sig disse betalt i Anvisninger, maatte dette i de Lande, der modtog Erstatningen, medføre enten en uhyre Inflation, eller en vældig Vareindførsel. Anvisninger, som et Land modtager, er uden Værdi, hvis de ikke enten anvendes til at skabe Købekraft for i Indlandet, og derved kommer der Inflation, eller bruges til Indkøb af Varer fra Udlandet, og derved skabes der Arbejdsløshed — her ses naturligvis bort fra, at Pengene kan bruges til Tilbagebetaling af Laan til andre Lande. Men Forholdet fortjener ogsaa at fremholdes, fordi det hænger sammen med den saa attraaede Reduktion af Seddelomløbet. For saa vidt nemlig dettes nuværende Omfang kan siges i alt væsentligt at skyldes de her anførte Grunde, vil det ogsaa vise sig, at Reduktionen er meget besværlig. Der er fuldt ud Dækning for Sedlerne; i Danmark f. Eks. cirkulerede ultimo Juli 1914 for 156 Mill. Kr. Sedler med en Metaldækning af 50 pCt.; pr. ultimo Juli 1920 var Seddelomløbet paa det højeste ved et Bankaars Slutning med 541 Mill. Kr. og 48 pCt. Dækning og ved Juli 1922 var Tallene 432 Mill. og 54 pCt. Dækningen er altsaa finere nu end ved Krigens Udbrud, efter at den Gæld paa ca. 76 Mill. Kr., som Staten havde til Banken pr. ultimo Juli 1920 er ændret til et Tilgodehavende paa 26 Mill. Kr. pr. ultimo Juli 1922, eller en Nedgang paa de ca. 100 Mill. Kr., der svarer til Formindskelsen i Seddelomløbet og forholdsmæssig set ret nær til den stedfundne Nedgang i Detailpris-Niveauet. Hvorfra skal da yderligere Nedgang komme? Ja, her synes mig atter nogle Tal at kunne yde Vejledning. Naar vi nemlig tager Hensyn til Folkemængdens Stigning — og undlader at tage Hensyn til muligt ændrede Betalingssædvaner, en anden Omløbshastighed for Pengene o. l. — kommer vi til, at den nuværende Seddelmængde forholder sig til Seddelomløbet ved Krigens Begyndelse som 230 til 100. Sammenholdes nu hermed en saa betydelig Post paa Samfundsregnskabet som Arbejdslønnen, vil det vise sig, at Stigningen for denne mindst har været lige saa stor, idet Beregninger paa Grundlag af den gennemsnitlige Timeløn, med Hensyntagen til den formindskede Arbejdstid og den større Arbejdsløshed, viser en Stigning fra 1914 til 1922 for den udbetalte Arbejdsløn fra 100 til ca. 210. Hertil kommer dog, at de Arbejdsløse har faaet Understøttelse, og at Antallet af Arbejdere i Industrien m. v.

er steget stærkere end Befolkningen i sin Helhed. De hele udbetalte Beløb til Arbejdsløn (og Arbejdsløshedsunderstøttelse) er saaledes forholdsvis steget meget nær lige saa stærkt som Seddelomløbet. Det fremgaar endvidere af Indtægtsstatistiken, at Skatteydernes samlede Indtægt fra 1914 til 1922 formentlig, naar Hensyn tages til Befolkningsforøgelsen, er steget i Forholdet 100 til ca. 270. Den skærpede Ligning m. v. maa her tages i Betragtning, men de anførte Tal viser med tilstrækkelig Tydelighed, at da Engros-Prisniveauet her i Landet i 1922 laa omkring 80 pCt. og Detailprisniveauet 100 pCt. over Førkrigsniveauet, men Indtægtsniveauet maaske mindst 130 pCt. højere end i 1914, saa er Papirkronen saa at sige blevet fastlaaset ved dette højere Indtægtsniveau. Naar store Kredse af Næringsdrivende, naturligvis især i Levnedsmiddelforsyningen, naar Arbejdere, Handlende, lavere Funktionærer o. s. v. kræver og kan gennemføre Kravet om en Indtægt, der udtrykkes ved et Antal Kroner, der er omkring $2\frac{1}{2}$ Gange saa stort som før Krigen, saa holdes Seddelomløbet oppe paa et tilsvarende Niveau, og saa vil den Købekraft, der saaledes tilbageholdes i Omsætningen give sig Udslag i en Stabilisering eller endog Stigning af Prisniveauet i Indlandet og af Kurserne paa de fremmede Valutaer.

Og selv om en Prisstigning overgangsvis kan føles som en Lettelse, fordi den fordeler de Vanskeligheder, en Producent og hans ubeskæftigede Arbejdere lider under, ud over de Forbrugere, der er nødt til at forsyne sig med de paagældende Varer, og selv om Exporterhvervene — og her til Lands i første Række Landbruget — har økonomisk Fordel af en Stigning i Valutakurserne, saa er der vistnok Enighed fra alle Sider om, at Papirpengenes Disagio overfor Guldet samfundsekonomisk set er et saare betænkeligt Forhold paa Grund af de Forskydninger og den store Usikkerhed det medfører, naar Underkursen er ringe, og den fuldkomne Ruin, der følger, naar Faldet for Alvor tager Fart. Man har da ogsaa allevegne søgt Bodemidler herimod, uden at naa noget paaviseligt Resultat, fordi Statsmagten kun til en vis Tid kan dæmme op for den cirkulerende Købekraft. Det er følgelig denne, der maa reduceres, ved Diskontoforhøjelse eller ved Skattepaalæg. Diskontoforhøjelsen vil i en Tid, hvor der er Nedgang eller i hvert Fald Stilstand i Erhvervslivet, virke stærkt. For igen at anføre nogle Tal, saa viser Nationalbankens Konto for indenlandske Vexler ³¹/₇ 1920: 198; ³¹/₇ 1922: 186 og ¹/₄ 1923: 203 Mill. Kr. Posten: Laan paa Børspapirer viste til samme Tider: 44, 87 og

61 Mill. Kr. (Tallene for 1922 og 1923 kan være paavirkede af den til Landmandsbanken ydede Hjælp). En stærk Diskonto-forhøjelse med en deraf fremkaldt Nedgang i Udlaan og Seddelomløb vilde medføre Indskrænkning af mange Forretninger, en forøget Arbejdsløshed, der maaske kunde tvinge Arbejderne til at modtage ny Lønnedsættelser, i det hele et i Forhold til den inddragne Seddelmængde formindsket Forbrug, der vilde give Prisfald og Nedgang i Valutakurserne. Men dette vilde — som nævnt — ogsaa kunne naaes ved forøgede Skattepaalæg, der anvendtes til Kapitalafdrag paa den udenlandske Statsgæld. Ved saadanne Skatteudskrivninger vilde Købekraften blive reduceret, hvilket vilde fremkalde Prisfald i Indlandet, fordi nogle af de opkrævede Penge nu ikke mere kunde anvendes til Indkøb af hjemlige Varer og ogsaa dæmpe Valutakurserne ned, fordi Staten blev fritaget for, at de øvrige opkrævede Penge konkurrerede med den ved Købet af fremmed Valuta.

Saavidt Økonomiens Teori. Men den Statistik, der aarligt fremkommer til Belysning af vor udenlandske Betalingsbalance og Kapitalstatus, viser endvidere, at hvis ikke nogen af disse Fremgangsmaader, der her er berørt, maatte vise sig farbare, saa kan man med ret stor Sikkerhed drage den Slutning, at kun en Prisstigning i Udlandet i den nærmeste Tid vil kunne bringe den danske Krone tilbage til Pariteten. Thi først da vil vor Skibsfart og vor Landbrugsexport kunne hjembringe saa meget, at der kan blive Ligevægt paa Betalingsbalancen, uden at en Del af Importen saadan som nu skæres bort igennem de høje Valutakurser. Og hvis man overfor denne Slutning vil anføre, at tilsvarende Forhold før Krigen ikke bragte lignende Vanskeligheder, saa maa det erindres, at fra Aarhundredskiftet til Krigens Udbrud forøgedes Danmarks Nettogæld til Udlandet med rundt 700 Mill. Kr. ved Optagelse af Laan, Export af Værdipapirer o. l., og at i hvert Fald Exporten af Værdipapirer, om den end stadig finder Sted, dog i Følge Sagens Natur maa være stærkere begrænset nu end da. —

Naar jeg har valgt Valutaspørgsmaalet til Exempel for de Bemærkninger om Økonomiens Arbejdsmetode, jeg her har fremsat, ligger det i og fremgaar forhaabentlig ogsaa af disse Sider, at ved Behandlingen af dette Spørgsmaal er det i særlig Grad nødvendigt at bruge den Fremgangsmaade, som formentlig mere og mere maa blive Økonomiens: Gennem Teorien at gøre Rede for de Strømninger og Kræfter, der kan tænkes at være i Virksomhed, og gennem Statistiken at søge at maale deres samfundsøkonomiske Betydning.